Roman Reis naar het Zuid-Frankrijk van die mooie zomers

'Literatuur leert ons mens te zijn'

In de nieuwe roman van Joke Hermsen, Rivieren keren nooit terug, komen al haar thema's samen: tijd, herinnering, melancholie en hoop.

Marijke de Goeij

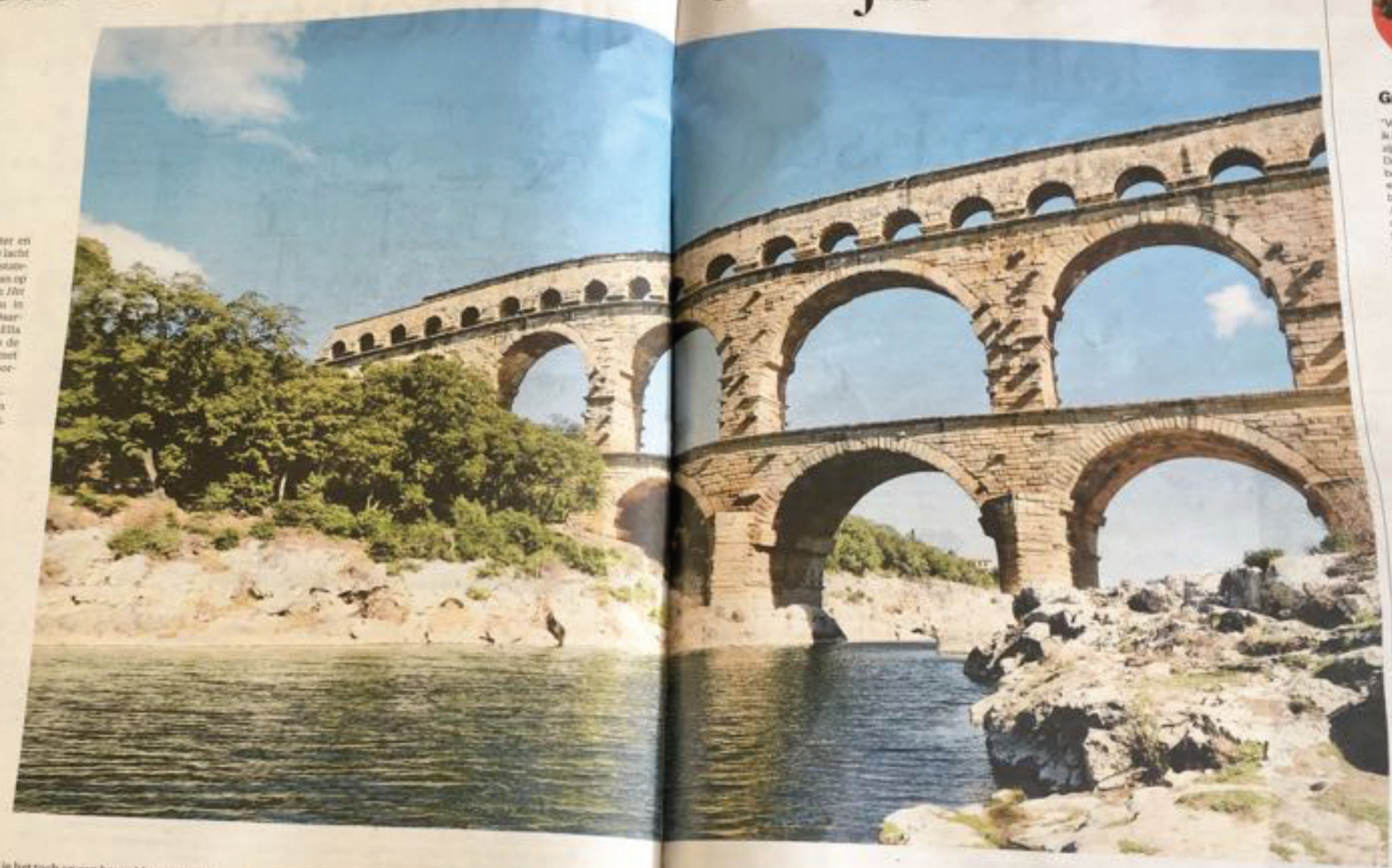

Literaleren vertoeft. Schrijfster en filosofe Joke Hermsen (56) lacht hartelijk bij haar eigen constatering. Al haar personages gaan op reis, van haar debuutroman *Het dennenoffer* uit 1998 tot nu in *Rivieren keren nooit terug*. Daarin trekt kunsthistorica Ella Theisseling naar de rivier in de Zuid-Franse Gard, waar ze met haar ouders en broer drie zomervakanties doorbracht en haar eerste jeugdliefde ontmoette.

Ze probeert zo de dood van haar vader te verwerken en een kink in de familieverhoudingen te doorgronden. "Het gaat me om de beweging, om het reizen zelf en het creëren van afstand tussen ervaring en waarneming. Een soort tussentijd of intermezzo, waarin je je bepaalde dingen gaat herinneren en daarvoor woorden en beelden probeert te vinden. Veel van mijn thema's komen in dit boek samen: tijd en herinnering, en melancholie en hoop. Onze aangeboren melancholie – de wetenschap van onze vergankelijkheid – moet altijd omringd zijn door hoop en belofte, anders slaat het door in zwartgalligheid. We hebben hoopvolle, inspirerende vergezichten en verhalen nodig."

Kunt u aangeven waar u de hoop ziet in dit boek? Want ondanks het idyllische beeld van die zomervakanties komen pijnlijke herinneringen boven die Ella 35 jaar niet heeft toegelaten.

"Ze zoekt de geluksmomenten van haar kindertijd, de verwondering, de levenslust en moed van die jongeren die ze waren, op de rand van de adolescentie, zoals ze samen in het boek de Pont du Gard bekijkmen in een zwoele zomernacht. Maar langzamerhand komen er andere herinneringen en ze moet met allemaal in het reine komen. Dat is wat ons allemaal te doen staat."

"Eigenlijk is dit de meest hoopvolle roman die ik heb geschreven omdat de herinneringen, Ella's verdriet en rouw, in een nieuw verhaal worden opgenomen. Ze worden als het ware aan het stromen en in beweging gebracht zodat ze niet meer als een loden gewicht, als een fatum, een lotsbeschikking op haar schouders rusten. Pas als ze de herinneringen durft toe te laten, gloort er weer enige hoop. Omdat ze nu zelf de verteller is geworden van het verhaal."

Ook u moest voor dit boek op reis.

"Heel concreet moet je natuurlijk weten hoe het is om als persoon in je eentje die weg af te leggen, dat heb ik voor mijn andere boeken ook gedaan. Ik houd ervan om onderzoek te doen. Dus ja, ik legde Ella's weg af en inderdaad, zoals zij, in een wrakkige Volvo met kapotte ruitenwissers."

"Maar al mijn boeken zijn net als voor de meeste schrijvers voor een deel interpretaties van mijn eigen ervaring. Ik was bezig aan een essay, *Melancholie van de onrust* (2017), onder meer over het verschil tussen weemoed en depressiviteit, of, zoals Freud het zegt, tussen een gezond en ongezond rouwproces – en toen overleed mijn vader. Mijn eigen rouwproces haperde ook en die melancholie heb ik in dit boek kunnen verwerken."

U heeft er lang over gedaan.

"Vijf jaar, ruim twee keer langer dan voor mij gebruikelijk. Dat kwam vooral door de zwaarte van de thema's. Tijd, verlies, herinnering. Hoe houd je het toch op een bepaalde manier luchtig? Ik zocht naar een evenwicht tussen zwaarte en hoop, tussen verdriet en belofte. En *laisser-aller*: ik had afstand nodig. De *Distanz* waar Nietzsche, een van mijn filosofische helden, het over had, de voorwaarde om helder te zien. Het kost moeite die steeds opnieuw te verkrijgen."

"Toch had ik juist die afstand nodig, van een ander personage en haar eigen wereld en karakter om nog dieper te kunnen graven en voorbij de schaamte, angst en vernedering te schrijven. Soms heb je de hulp heel hard nodig van een ander, een ander verhaal om de omweg naar je eigen herinneringen te kunnen maken. Pas dan verkrijgt je verbeelding de vrijheid."

"Het filosofische essay blijft vragen om een helder, rationeel betoog. Maar soms moet de waarheid uit een duisterder hoekje opduiken, heeft inzicht meer schaduwen nodig. Voor wat aan de logica en het wetmatige ontsnapt, heb je de kunst, de literatuur nodig. De vrijheid van verbeelding die in een roman benut kan worden, biedt andere mogelijkheden, meer intuïtief en emotioneel van aard."

"Daarom zou de literatuur een veel grotere plaats in het onderwijs moeten krijgen. Ze leert ons het hele spectrum van de menselijke ervaring. Ze leert ons beter dan wat ook hoe het is om mens te zijn."

> **'Ik had de afstand nodig van een personage om nog dieper te kunnen graven, voorbij de schaamte'**

> **'Mijn eigen rouwproces haperde en die melancholie heb ik ook in dit boek verwerkt'**

Beschouwt u zich meer romanschrijver dan filosoof en essayist? Of juist andersom? Uw bekendste boek is uw essay *Stil de tijd* uit 2010.

"De vraag wordt me natuurlijk vaak gesteld, maar ik zou niet kunnen kiezen. De eerste doorbraak was in 2008 met de roman *De liefde daar* over Belle van Zuylen, een schrijver met wie ik me verwant voel. Zij beoefende ook meerdere genres: politieke teksten, novelles, toneelstukken, zoals haar meeste verlichte collega's. Ik voel me in die zin ook wel een beetje achttiende-eeuws."

"Maar er zijn wel twee boeken, *De profetischets* en nu *Rivieren keren nooit terug*, waar ik me het meest betrokken bij heb gevoeld als schrijver. Je kunt ze los lezen, maar Ella Theisseling doet haar entree al in 2004 in *De profetischets*, een academische satire die stuk werd gelezen in universitaire kringen omdat iedereen er een sleutelroman in zag – wat het niet was. In *Bloedgangers* (2012) beengt ze met een groep vrienden een weekend in een huisje in Drenthe door. Nu wilde ik inzoomen op één personage en heb ik Ella gekozen om deze roman te dragen."

Toch sluipt er af en toe ook nog wel iets pamflettistisch in *Rivieren keren nooit terug*. Zo sputtert Ella de kunsthistorica dat kunst tegenwoordig altijd een morele, politieke of therapeutische waarde moet hebben.

"Ik kan het af en toe niet laten. Het lijkt of je altijd het belang van kunst moet verdedigen, dat kunstenaars hun metier moeten verdedigen – omdat het niet meteen economisch rendement oplevert. Terwijl kunst een heel belangrijke functie heeft in deze wereld. Kunst kan onze verbeeldingskracht en ons vermogen ons in anderen te verplaatsen aanwakkeren. In deze snelle consumptiemaatschappij hebben we kunst nodig om de wereld menselijk te houden. Waarin oefent literatuur ons beter dan in het meevoelen met de verhalen van anderen? Als we dat niet meer leren, staat iets van onze menselijkheid op het spel."

Joke Hermsen: Rivieren keren nooit terug. De Arbeiderspers, €19,90.

Joke Hermsen
De romanschrijver, filosoof en essayist beleefde haar doorbraak in 2008 met haar roman over Belle van Zuylen.

→ **Hoofdpersoon Ella Theisseling vertrekt naar het water in de Zuid-Franse Gard.** FOTO GETTY IMAGES

Literatuur en filosofie

Joke Hermsen studeerde literatuur en filosofie in Amsterdam en Parijs. In 1993 promoveerde ze op een proefschrift over Lou Andreas-Salomé, Belle van Zuylen en Ingeborg Bachmann. Behalve romans schrijft Hermsen essays over kunst, literatuur en filosofie en houdt ze regelmatig lezingen over haar werk en filosofische en maatschappelijke kwesties.